მაცხოვრის ცხოველმყოფელი ჯვრის შესახებ არსებული გადმოცემები და ქართული სინამდვილე

გიორგი სოსიაშვილი
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
giorgisosiashvili@gmail.com

ღვთაებრივი ხის შესახებ, რომლისაგან დამზადებულ ჯვარზე კაცობრიობის მხსნელი, განკაცებული მაცხოვარი იესო ქრისტე აწამეს, მრავალი ლეგენდა არსებობს და ეს შემთხვევითი არ არის. ასეთი სიწმინდე ქრისტიანობის გავრცელებისთანავე მორწმუნეთა მხრიდან ყურადღების ცენტრში მოექცა და მას ჯვარცმული იესოს მიმდევრები მრავალ სასწაულს უკავშირებდნენ. საინტერესოა, რომ ამ საოცარი ხის აღმოცენების ისტორიას ბიბლიური ფესვები აქვს და არაერთი გადმოცემა მას პირველ ადამიანს – ბიბლიური შესაქმეს გვირგვინს – ადამს მიაწერს. განსაკუთრებით საინტერესოა, ამ მხრივ, ე. წ. „ოქროს ლეგენდა“, რომლის ჩაწერა დაკავშირებულია გენუელი ეპისკოპოსის, იაკობ დე ვორაგინის (1230-1298) სახელთან. ადამის ცხოვრებაში ვორაგინს მითითებული აქვს, რომ ცხოველმყოფელი ჯვარი (ჭეშმარიტი ჯვარი) შეიქმნა სამი ხისაგან, რომლებიც აღმოცენდა „მიტევების ხის“ სამი თესლისაგან. ისინი სეთმა შეაგროვა, ადამის თავის ქალაში დარგო და სწორედ აქედან წარმოიშვა საჯვარე ხე. იაკობ ვორაგინი წერს:

> ადამმა ამ ქვეყანაზე თითქმის ცხრაას ოცდაათი წელი გაატარა. სიცოცხლის მიწურულს, გარდაცვალების პირას რომ იყო, საკუთარი სურვილით გაგზავნა სეთი სამოთხეში, რათა მიტევების მირონი ჩამოეტანა. მირონის ნაცვლად სეთმა ანგელოზისგან მიიღო მიტევების ხის თესლი. როდესაც იგი უკან დაბრუნდა, ნახა, რომ ადამი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო და მოუთხრო, რაც გადახდა. ადამმა პირველად გაიცინა და სული განუტევა. სეთმა თესლის მარცვლები ადამს ენის ქვეშ დაუდო და ასე დაკრძალა ჰებრონის ველზე; ადამის პირიდან სამი ხე ამოვიდა, აქედან ერთ-ერთისაგან შექმნეს ჯვარი, სწორედ მასზე აწამეს მაცხოვარი... (ვორაგინი 1931ა).

როგორც გენუელი ეპისკოპოსი აღნიშნავს, ადამის სხეულიდან აღმოცენებულმა ხემ ბიბლიური მეფის სოლომონის დრომდე იარსება. (ვორაგინი 1931ა). ამავე გადმოცემით, სოლომონმა აღნიშნული ხისგან ხიდი დაამზადა, რომელზეც მეფესთან შესახვედრად დედოფალმა შებამ გაიარა. დედოფალს ხილვა ჰქონდა და მოსალოდნელი უბედურების შესახებ ებრაელთა მონარქს აცნობა, რომელმაც ხიდი დაშალა და ღვთაებრივი ხე მიწაში დაფლა. თოთხმეტი თაობის შემდეგ ამ ადგილას აღმოცენდა სწორედ ის ხე, საიდანაც ცხოველმყოფელი ჯვარი შეიქმნა (ვორაგინი 1931ბ). გარდა ამისა, წმინდა ხესთან დაკავშირებით არსებობდა გადმოცემა, რომლის მიხედვით, ის ბიბლიურმა მოსემ როგორც კვერთხი, ისე გამოიყენა, ამის შემდეგ კი ებრაელთა ლეგენდარულმა მეფემ-დავითმა ხედ დარგო (ჰერცოგი 1969: 68). გენუის ეპისკოპოსის, იაკობ ვორაგინის მიერ ჩაწერილი „ოქროს ლეგენდა“ შუა საუკუნეების ევროპაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა. სწორედ ეს გადმოცემა დაედო საფუძვლად იტალიაში, კერძოდ, ტოსკანას პროვინციაში, არეზოში, წმინდა ფრანჩესკას ტაძარში პიერო დელა ფრანჩესკას (1452-1466) მიერ შესრულებულ ფრესკულ ნამუშევრებს, სადაც ცხოველმყოფელი ჯვრის წარმოშობის ეპიზოდებია გაცოცხლებული, მათ შორის, ადამის გარდაცვალება; დედოფალ შებას ხილვა, ჯვრის აღმოჩენა და სხვ. ბიბლი-

ური ხის აღმოცენება, როგორც მივუთითებდით ადამს უკავშირდება. თ. მგალობლიშვილი აღნიშნავს: „ამ თქმულებათა მიხედვით ადამის დაფლვის ადგილი, ძირითადად, გოლგოთაა, იშვიათი გამონაკლისია განძთა ქვაბი და თითოეული მათგანი ადამის „მონანიების“ სიუჟეტს წარმოადგენს“ (მგალობლიშვილი 2004:178). ადამის დაფლვისა და მონანიების შესახებ არსებული გადმოცემები თ. მგალობლიშვილის აზრით, იუდეველ-ქრისტიანთაგან მომდინარეობს. საეკლესიო მოღვაწეთა მიერ შეკრებილი ეს გადმოცემები სათავეს იღებს ებრაული წყაროებიდან. გოლგოთის, როგორც ადამის დაფლვის ადგილის, მიმანიშნებელი ძირითადი წყარო V-VI საუკუნეებში შექმნილი ადამის აპოკრიფი უნდა ყოფილიყო, თუმცა ის უფრო ძველ ელემენტებსაც შეიცავს. სწორედ „ადამის მონანიების“ სიუჟეტის საფუძვლეზე ჩამოყალიბდა V-VI საუკუნეებში ბიზანტიური გადმოცემა, რომელიც გავრცელდა მთელს ბიზანტიის იმპერიაში, მათ შორის, პალესტინაში (მგალობლიშვილი 2004: 178-179). წმინდა ხის ადამთან დაკავშირების გადმოცემის გარდა, წმინდა მიწაზე არსებობდა წმ. ლოტის „მონანიების“ ადგილობრივი, პალესტინური ტრადიცია. ბიბლიური ხის ლოტთან დაკავშირება წმინდა მიწაზე მცხოვრებ ქრისტიან და არაქრისტიან არაბულ მოსახლეობაში ბიბლიური ლოტის განსაკუთრებულ პატივისცემას და პოპულარობას მიეწერება (მგალობლიშვილი 2004:179). ლოტის კულტის წმინდა მიწაზე ასეთი წამოწევა თ. მგალობლიშვილის აზრით, V-VI საუკუნეებით შეიძლება დათარიღდეს. მკვლევარი წერს:

> ამის თქმის უფლებას მაძლევს წმ. ლოტის „მონანიების“ ტექსტების კვლევა, რომლებიც, მართალია, მხოლოდ XII-XV სს-ის ბერძნული ხელნაწერებითაა შემონახული, მაგრამ მათში ჰენოტიკონის კვალია შემორჩენილი. მხედველობაში მაქვს „ტრისაგიონის“ (სამწმიდაობის) გალობის დადასტურება ტექსტებში, რითაც წმ. ლოტის მონანიების სიუჟეტის ჩამოყალიბება კვლავ V-VI სს-ით, ჰენოტიკონის არსებობის პერიოდით შეიძლება განისაზღვროს (მგალობლიშვილი 2004:179).

ლოტის კულტის ასე დაწინაურება არა მხოლოდ წერილობითი ძეგლებით, არამედ მითითებულ პერიოდში იორდანიის ტერიტორიაზე მიკვლეული ლოტისადმი მიძღვნილი ეკლესიებითაც დასტურდება (მგალობლიშვილი 2004: 180). ლოტის კულტი ადრებიზანტიურ პერიოდში ცნობილი იყო ქართველებისთვისაც, რასაც ადასტურებს არაერთი საღვთისმეტყველო ტექსტი (მგალობლიშვილი 2004: 180). ქართული ტრადიციით, ბიბლიური ხის აღმოცენება იმ ადგილს უკავშირდება, სადაც შემდგომში იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტერი აშენდა. წმინდა მიწაზე ქართველებს ადგილი მეოთხე საუკუნის პირველ ნახევარში მეფე მირიანის დროს გადაეცათ იმპერატორ კონსტანტინე დიდის მიერ. ყველაზე უფრო ადრინდელი, კერძოდ, 1038 წლით დათარიღებული ცნობით, რომელიც, სავარაუდოდ, ჯვრის მონასტრის განმაახლებელს გიორგი პროხორეს ეკუთვნის, სწორედ ამ ადგილზე იყო ამოსული წმინდა ხე, რომლისგან გამოთლილ ჯვარზეც აწამეს იესო ქრისტე. ჯვრის მონასტრის ქართული კოლექციის 145-ე ხელნაწერში (წმ. იოანე ოქროპირის სახარების თარგმანება) ვკითხულობთ:

> ღირს ვიქმენ მე, გლახაკი და ფრიად ცოდვილი გიორგი-პროხორე, სახელად ოდენ მღუდელი, ხოლო საქმით არა ღირსი, რათა შემძლებელ ვიქმენ უძლურებითა და სიგლახაკითა ჩემითა აღშენებად წმიდისა ამას ცხოველმყოფელისა ჯუარისა ადგილსა (მგალობლიშვილი 2003: 21).[1]

ჯვრის მონასტრის დაარსების ლეგენდის თანახმად, რომელიც მეთვრამეტე საუკუნის ქართველმა სასულიერო მოღვაწემ, წმინდა მიწაზე ნამყოფმა ტიმოთე გაბაშვილმა იერუსალიმში შეიტყო და პირველმა შემოიტანა ქართულ სინამდვილეში, საქართველოს პირველი ქრისტიანი მეფის მირიანის წმინდა ნინოს მიერ იერუსალიმში გაგზავნის ამბა-

ვი. ქართველი მეფე ჯერ კონსტანტინე დიდს ესტუმრა, შემდეგ წმინდა ქალაქში ჩავიდა. მირიანს ბიზანტიის იმპერატორისაგან მონასტრის ასაშენებელი ადგილი გადაეცა. ეს ის ადგილი იყო, სადაც ბიბლიური აბრაამის ძმისწულმა ლოტმა სამი ხე დარგო: სარო, ფიჭვი და ნაძვი. მცირე ხნის შემდეგ სამივე ხე ერთ ხედ გადაიქცა. სოლომონ მეფემ იერუსალიმის ტაძრის მშენებლობის დროს მოაჭრევინა აღნიშნული ხე, მაგრამ მისი გამოყენება ვერ შეძლეს. მოგვიანებით, ხის მოჭრის ადგილას აიგო წმ. ჯვრის მონასტერი:[2]

> რამეთუ პირველ ქრისტიანე ჰქმნილი მეფე საქართველოისა მირიან ხოსროიანი, ნინოს მიერ წარმოვლენილ არს; მეფე კონსტანტინე უხილავს და იერუსალიმად მისრულ-არს, და ჯუარის მონასტრის ადგილი მას უშოვნია. რამეთუ ესე არს ადგილი იგი, სადა ლოთმან სამი ხე: სარო, ფიჭჳ და ნაძჳ დარგო სასსწაულად, უკუეთუ მიეტეოს ცოდუა იგი და სამივე ერთ-ხე დიდი აღმხდა. ამისა შემდგომად მოჰსჭრა იგი სოლომონმან ტაძრისა შენებასა, არამედ უქმად გამოსჰსჩნდა სახმარება იგი მისი მუნ და მდებარე იყო საჯდომელად კაცთა გარე. ხოლო ჯუარცმასა უფლისასა განგებითა ზენაჲთა მას ზედა აცუეს უფალი, რამეთუ მონაკუ-ეთისა მის ხის ძირი ქუეშე წმინდია ტრაპეზისა დღესამომდე ჰსჩანს. (ტიმოთე, მთავარ-ეპ-ისკოპოსი 1852: 148).

ტიმოთე გაბაშვილის მსგავსად ცხოველმყოფელი, ბიბლიური ხის აღმოცენების ადგილად ქართველთა მონასტერი მიაჩნიათ სხვა ქართველ ისტორიკოსებს და მოგზაურებს, მათ შორის: თეიმურაზ ბაგრატიონს (ბაგრატიონი 1848: 276), გიორგი ავალიშვილს (ავალიშვილი 1967: 214),[3] პეტრე კონჭოშვილს (კონჭოშვილი 1901: 77-78). წმინდა ხის მოჭრის ადგილზე მონასტრის აშენების შესახებ ყველაზე უფრო ადრინდელი ცნობები, როგორც ე. მამისთვალიშვილმა გამოიკვლია, დაგვიტოვეს ანგლოსაქსმა მოგზაურმა ზევულფმა და რუსმა პილიგრიმმა დანიელმა. ზევულფმა 1102-1103 წლებში მოინახულა ქართველთა სავანე. მისი გადმოცემით, მონასტერი იმ ადგილას აშენდა, სადაც წმინდა ჯვარი გამოთალეს (მამისთვალიშვილი 2014: 39); (კრებული 1885: 283). განსხვავებულ ცნობას გვაწვდის სლავი იღუმენი დანიელი, რომელმაც წმინდა მიწაზე 1104-1107 წლებში იმოგზაურა. მისი ჩანაწერის მიხედვით, ქართველთა ჯვრის მონასტერი ეს ის ადგილი იყო, სადაც: „გამოიჭრა ქრისტეს ჯვარცმის საფეხურნი, რომელზეც მიალურსმეს ქრისტეს ფეხები“ (მამისთვალიშვილი 2014: 39); (იღუმენი დანიელი 1995: 32) .დანიელის აღწერით, საკურთხეველის ქვეშ, ტრაპეზის სიღრმეში იყო თეთრი მარმარილოს ფილებით დაფარული ხის მოჭრის ადგილი, რომლის პირდაპირ გაკეთებული იყო სარკმელი, რათა მორწმუნეებს მისი დანახვის შესაძლებლობა ჰქონოდათ. ამ ადგილზე იყო სწორედ აგებული ქართველთა მონასტერი. (იღუმენი დანიელი 1995: 32). როგორც ტ. ტობლერი მიუთითებს, ხის ძირის ადგილას ფრანკებს საკურთხეველი დაუდგამთ. მონასტერი XIX საუკუნის შვეიცარიელი მოგზაურის და ორიენტალისტის ცნობით, ქართველების საკუთრება იყო (ტობლერი 1854: 737). წმინდა ხე ჯვრის მონასტრის მთავარი ტაძრის სამლოცველოს საკურთხევლის ადგილას იდგა, რაც არქეოლოგიულმა გათხრებმაც დაადასტურა. ბერძენი არქეოლოგი ა. იკონომოპულოსი წერს: „ენკენიონის დასავლეთით ამოკვეთილი იყო 29 სმ. სიგანის ღრმული, ანუ ე. წ. თალასა, რომელიც ეკუთვნის ტაძრის აგების პირველ პერიოდს“ (მამისთვალიშვილი 2014: 73). ბიბლიურ ლოტისთან დაკავშირებული ლეგენდა ჯვრის მონასტრის კედლის მხატვრობამაც შემოინახა. აქ გამოსახულია როგორ გარბის ლოტი და მისი ოჯახი სოდომიდან. მამა აბრაამი აძლევს ლოტს სამ ნერგს (ზეთისხილი, კიპარისი, კედარი); ლოტი რგავს ნერგებს; ლოტი რწყავს ერთ ხედ გადაქცეულ სამ ნერგს მდინარე იორდანეს წყლით; ლოტი უვლის ხეს; შემდეგ წარმოდგენილია ხის მოჭრის და ჯვრის დამზადების სცენები (მამისთვალიშვილი 2014: 6).

წმინდა ხის შესახებ არსებული გადმოცემის სირიული აპოკრიფული ვარიანტი შემონახული აქვს მეოცე საუკუნის დასაწყისში წმინდა მიწაზე ნამყოფ ქართველ ეპისკოპოსს, პეტრე კონჭოშვილს:

ერთ დროსა, როდესაც ლოტმა შესცოდა, წარვიდა იგი, რათა ეღვიარებინა თავისი შეცოდება წინაშე აბრაამ მამა-მთავრისა. შემდეგ მოსმენისა ლოტისა მძიმე შეცოდებისა, აბრაამმა გამოიღო ცეცხლიდან სამი მუგუზალი, რომელნიც იყვნენ კვიპაროსისა, ნაძვისა და სოჭისა და უბრძანა ლოტსა: დანერგე ეს მუგუზალნი და მორწყე; უკეთუ ეს მუგუზლები იხარებენ და გაიზრდებიან, ეს იქნება ნიშნად მიტევებისა შენის მძიმე ცოდვისა. ლოტმა შეასრულა ესრეთ, ვითარცა უბრძანა მას ბიძამან; მუგუზლები განედლდნენ, აღმოსცენდნენ და შეერთდნენ ერთ ხედ. სოლომონ მეფის ტაძრის აღშენების დროს იქმნა მოჭრილი ეს ხე, მაგრამ, რადგანაც არ გამოდგა შენობისთვის, იგი იქმნა დატევებულ უხმარებლად. ხოლო მაცხოვრის ჯვარცმის დროს, საკუთარის განგებითა ღვთისათა, იგი იქმნა მიღებულ და ხმარებულ მოსამზადებლად, რომელზედაც ჯვარცმულ-იქნა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე (კონჭოშვილი 1901: 77-78).

წმინდა ჯვრის შესახებ პ. კონჭოშვილს თავის წიგნში კიდევ ერთი ლეგენდა აქვს მოხმობილი:

მეორე გარდმოცემა მოგვითხრობს შემდეგსა: როდესაც პირველი მამა ადამ მძიმედ დასნეულდა, მან წარავლინა სეით, ძე თვისი, ედემსა, რათამცა ეთხოვნა წამალი საკურნებელად უძლურებისა. ანგელოზმა, რომელიც იცავდა სამოთხის ბჭეთა ცეცხლის ხრმალითა, წამლის მაგიერ მისცა მას სამი თესლი კვიპაროსის, ნაძვის და სოჭისა. მაგრამ სეითის მობრუნებამდის უკვე გარდაიცვალა ადამ. სეითს მოუვიდა აზრად დათესვა ამ სამის თესლისა მამის საფლავზედა. ამ სამის თესლისაგან აღმოსცენდა შემდეგ ერთი დიდი ხე. როდესაც აშენებდნენ სოლომონის ტაძარსა და ყოველის მხრიდგან შეჰკრებავდნენ უმჯობეს მასალათა, მაშინ ეს ხეც იქმნა მოკვეთილ; მაგრამ გამოჩნდა იგი ხმარებისათვის უვარგისად; ამისათვის იგი იქმნა გადადებულ მახლობელს სილოამის საბანელში ხიდათ, რომლითაც გადადიოდნენ მეორე ნაპირზედ. როდესაც უფალსა იესო ქრისტეს მიუსაჯეს ჯვარცმით სიკვდილი, მაშინ ურიათა მოინდომეს მძიმე ხისაგან შემზადება ჯვარისა მათ მიერ მოძულებულის რაბინისათვის (მოძღვრისა) და აღირჩიეს ეს ხე, ვითარცა ყველაზედ უმძიმესი, რადგანაც მთელი საუკუნოები იდვა წყალში (კონჭოშვილი 1901: 77-78).

როგორც მივუთითებდით, ბიბლიური ხის შესახებ ორი გადმოცემა არსებობდა, აქედან ერთი სათავეს იღებდა ებრაული წყაროებიდან და ხის აღმოცენებას ადამთან აკავშირებდა, ამ გადმოცემამ გავრცელება ჰპოვა ბიზანტიურ სამყაროში, ხოლო მეორე გადმოცემა – წმინდა ხეს ბიბლიურ ლოტთად აკავშირებდა და ის პალესტინაში უნდა შექმნილიყო V-VI საუკუნეებში. თ. მგალობლიშვილის აზრით, მოგვიანებით, კერძოდ, XI საუკუნის დასაწყისიდან გოლგოთა, როგორც წმინდა ხის აღმოცენების ადგილი, ჩაანაცვლა იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტრის აშენების ადგილმა, ხოლო ადამი კი – ბიბლიურმა ლოტიმ:

XI ს-ის პირველი ნახევრიდან, გიორგი-პროხორეს დროიდან (წმ. ჯვრის მონასტრის მშენებლობის დასრულებისთანავე) ჯვრის მონასტერთან ხდება წმ. ლოტის პალესტინური ტრადიციის დაკავშირება: გოლგოთა, როგორც წმ. ძელის აღმოცენების ადგილი იცვლება წმ. ჯვრის მონასტრის ადგილით და ამის საფუძველზე, ეს უკანასკნელი ხდება ერთ-ერთი უწმინდესი ადგილი წმ. მიწაზე (მგალობლიშვილი 2004: 180-181).

ე. მამისთვალიშვილის აზრით, იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტრის დაარსება დაკავშირებულია პეტრე იბერის სახელთან, მონასტრის სახელი კი პეტრეს მიერ კონსტანტინოპოლიდან წაღებულ ცხოველმყოფელი ჯვრის ნაწილისაგან უნდა მომდინარეობდეს:

იოანე რუფუსის თხზულებაში არის გადმოცემა ქრისტიანობის სიმბოლო ჯვარის შესახებ, რომელიც დაკავშირებულია პეტრე იბერის სახელთან. პეტრემ იმპერატორის სასახლიდან გაქცევისას წმ. მიწაზე ჩაიტანა იერუსალიმელი ხუცებისაგან კონსტანტინოპოლში შეძენი-

ლი ჯვარცმის ჯვრის სასწაულთმოქმედი ნაწილი. შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის წმინდა ჯვართან დაკავშირებული უადრესი ლეგენდა ან ლეგენდათაგან ერთ-ერთი. შეიძლებოდა იგი გადაქცეულიყო მონასტრის დაარსების თეორიულ საფუძვლად. გავიხსენოთ პეტრეს მიერ ასევე კონსტანტინოპოლიდან იერუსალიმში ჩატანილი მოწამეთა ნაწილების მიხედვით დაარსებული მონასტერი (მამისთვალიშვილი 2014: 68).

მკვლევრის აზრით, პეტრე იბერის მიერ დაარსებული მონასტერი თავიდანვე ჯვარის სახელობის უნდა ყოფილიყო:

დღეისათვის არსებული მასალების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ მონასტერი თავიდანვე ჯვარის სახელობის იყო და ამ სახელწოდებას ადრეულ პერიოდში კავშირი არ ჰქონდა ლოტის მიერ დარგული ხის ლეგენდასთან, მაგრამ კავშირი ჰქონდა იმ ხესთან, რომელიც მონასტრის ადგილას მოჭრეს და ჯვარცმის ჯვარისათვის გამოიყენეს. ამაზე მიგვანიშნებს საკურთხეველში აღმოჩენილი ჯვრის ფორმის ენკენიონი და მასზე გამოსახული ჯვარი. სარწმუნოა იმ ორმოს (თალასას) არსებობა ენკენიონის მახლობლად, სადაც იდგა ხე. რაც შეეხება მონასტრის მთავარი ტაძრის სახელწოდებას, იგი თავდაპირველად ღვთისმშობლის სახელობის იყო, მაგრამ შემდეგში მას რამდენჯერმე შეეცვალა სახელი. სხვადასხვა პილიგრიმები და მწერლები სხვადასხვა დროს მას მოიხსენიებდნენ: ხარების, კონსტანტინესა და ელენესი, ბოლოს წმ. ნიკოლოზის, მთავარანგელოზის და ჯვარის (მამისთვალიშვილი 2014: 64-65).

ლოტის სახელთან დაკავშირებული წმ. ჯვრის ლეგენდა როგორც ე. მამისთვალიშვილი მიუთითებს, გვიანდელ პერიოდში უნდა შექმნილიყო:

ზაქარია ქართველის, იოანე რუფუსის, ზევულფისა და დანიელ წინამძღვრის თხზულებები მიგვანიშნებს, რომ ლოტის სახელთან დაკავშირებული წმ. ჯვარის ხის ლეგენდა გვიანდელი წარმოშობისაა, უეჭველია, რომ მათ მის შესახებ არ იცოდნენ არც V და არც XI-XII საუკუნეებში. დღეისათვის ცნობილი ლოტთან დაკავშირებული ლეგენდა რომ სცოდნოდათ, ისინი გვერდს ვერ აუვლიდნენ და აუცილებლად იტყოდნენ (მამისთვალიშვილი 2014: 67).

როგორც მივუთითებდით, იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის დაარსება დაკავშირებულია პეტრე იბერის სახელთან. რატომ აირჩია უდიდესმა ქართველმა საეკლესიო მოღვაწემ და ფილოსოფოსმა ის ადგილი, სადაც წმინდა ჯვრის მონასტერი დააარსა? ან როდიდან იღებს სათავეს ქართველთა ჯვრის მონასტერის ადგილზე ბიბლიური ხის აღმოცენების ამბავი? როგორც აღვნიშნეთ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში აზრთა სხვადასხვაობაა იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტრის ამშენებლის შესახებ. მკვლევართა ნაწილი (თ. მგალობლიშვილი, გ. ჯაფარიძე) მონასტრის ამგებად XI საუკუნის მოღვაწეს-გიორგი პროხორე შავშელს მიიჩნევს, ხოლო ე. მამისთვალიშვილის აზრით, წმ. ჯვრის მონასტრის დამაარსებელი პალესტინაში მოღვაწე ქართველი ეპისკოპოსი პეტრე იბერია. უდავოა, რომ XI საუკუნემდე იერუსალიმში წმ. ჯვრის მონასტერი არსებობდა. ის იხსენიება VI საუკუნის ერთ ბერძნულ ხელნაწერში. როგორც ე. მამისთვალიშვილი მიუთითებს: „ხელნაწერის მიხედვით, წმ. ჯვრის მონასტერი იმ შორეულ წარსულშიც უაღრესად გამაგრებული და საიმედო თავშესაფარი იყო და იგი, როგორც ჩანს, VI საუკუნეში, ოფიციალურად, ჯვრის სახელით მოიხსენიებოდა“ (მამისთვალიშვილი 2014: 69). ადგილი, სადაც შემდგომში წმინდა ჯვრის მონასტერი აშენდა, ბიბლიურ ლოტისთან იყო დაკავშირებული. ე. მამისთვალიშვილს თავის ნაშრომში მოჰყავს ერთ-ერთი ცნობა წმინდა ჯვრის მონასტრის ადგილზე თავის დროზე ლოტის სამლოცველოს არსებობის შესახებ, რომლის მიხედვით: 1948 წელს წმინდა ჯვრის მონასტერში მცხოვრებმა ვინმე შმიდტმა პალესტინაში მყოფ მკვლევრებს

მიაწოდა ინფორმაცია, რომლის მიხედვით, მონასტრიდან 150 მეტრის დაშორებით, ბაღში იყო ათი ნაბიჯის დიამეტრის ქვით მოკირწყლული ბუნებრივი მღვიმე, რომელიც ოდესღაც სამლოცველოს ფუნქციას ასრულებდა. მღვიმეში ჩასვლა შეიძლებოდა საფეხურებით. მის გვერდით იყო საერთო საფლავი. მღვიმე მიძღვნილი უნდა ყოფილიყო წმ. ლოტის ხსოვნისადმი (მამისთვალიშვილი 2014: 38). მღვიმე იმ დროისათვის ამოქოლილი ყოფილა. თ. მგალობლიშვილის აზრით, ლოტის სამლოცველო V-VI საუკუნეებით შეიძლება დათარიღდეს (მგალობლიშვილი 2004: 181). ამის გარდა, ჯვრის მონასტრის აშენებას ლოტის მიერ ჯვარცმის ხის დარგვასთან აკავშირებს ტაძარში შემორჩენილი ფრესკები სწორედ იმ ადგილზე, სადაც ცხოველმყოფელი ხე მოიჭრა. აქ არის გამოსახული ლოტის და მისი ოჯახის მიერ სოდომიდან გაქცევის, მამა აბრამის მიერ ლოტისადმი მიცემული სამი ნერგის (ზეთისხილი, კიპარისი, კედარი), ლოტის მიერ ნერგების დარგვის, შემდეგ იორდანეს წყლით ერთ ხედ გადაქცეული სამი ნერგის მოვლის, ხის მოჭრის და ჯვრის დამზადების სცენები (მამისთვალიშვილი 2014: 65-66). ე. მამისთვალიშვილი მიიჩნევს, რომ ლოტის და წმ. ჯვრის ლეგენდები ერთმანეთთან XI საუკუნეში მონასტრის აღდგენის სურვილის მქონე ქართველებმა დააკავშირეს, რომ ამ ადგილისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭებინათ:

> მონასტრის ოდინდელი დიდების აღდგენის სურვილი ქართველებში იმდენად ძლიერი უნდა ყოფილიყო, რომ მისი დაარსების ისტორიული ლეგენდისათვის, რომელიც ჯვართან იყო დაკავშირებული, საჭირო იყო ახალი, კიდევ უფრო მეტი თეორიული საფუძვლის შექმნა და ცხოველი ინტერესის გამომწვევი ლეგენდით გამდიდრება. სავარაუდოა, ქართველების მიერ იმის მტკიცება, რომ მონასტრის ნაგებობა მათ ეკუთვნოდათ და ჯვარის სახელს ატარებდა, მუსლიმი ხელისუფლებისათვის ბევრი არაფრის მთქმელი იყო. ამიტომ, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, იქმნებოდა და იხვეწებოდა ისეთი ლეგენდა, რომელიც მონასტრის ადგილსა და განადგურებამდე მისულ ნაგებობას უფრო განადიდებდა და შთაბეჭდილებას მოახდენდა ეთნიკურად და რელიგიურად შეცვლილ პალესტინის მოსახლეობაზე, განსაკუთრებით მუსლიმანებზე (მამისთვალიშვილი 2014: 95-96).

ცხოველმყოფელი ხის აღმოცენების ლეგენდა, რომელიც მას ლოტისთან აკავშირებდა, პალესტინაში უნდა შექმნილიყო V-VI საუკუნეებში. პალესტინაში, იორდანეს უდაბნოში მოღვაწე პეტრე იბერმა (ჩაჩანიძე 1974) დიდი ალბათობით, იმ ადგილზე გადაწყვიტა ახალი მონასტრის დაარსება, სადაც გადმოცემით ლოტის სამლოცველო იდგა. ეს ადგილი, კი, შესაძლებელია, ჯერ კიდევ პეტრე იბერის მოღვაწეობამდე ქართველებს ეკუთვნოდათ. როგორც ე. მამისთვალიშვილი წერს:

> ვფიქრობ, არქეოლოგიური მონაცემების გათვალისწინებით, უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ თანამედროვე წმ. ჯვრის მონასტრის ადგილას, ან მის მახლობლად, აღნიშნულ საუკუნეებში ქართველებს რაღაც სამლოცველო მაინც ჰქონდათ, რომლის საფუძვლისჩამყრელი შეიძლება მირიან მეფე იყო. მის ადგილას შემდეგში (V ს.) პეტრე იბერმა შესანიშნავი ტაძარი ააგო (მამისთვალიშვილი 2014: 52).

ვინაიდან პალესტინაში პოპულარული იყო გადმოცემა წმინდა ხის ლოტთან კავშირზე, თანაც ახალი მონასტრის დამაარსებელ პეტრეს ცხოველმყოფელი ჯვრის ნაწილიც ჰქონდა,[4] სწორედ ეს ორივე ფაქტორი უნდა ყოფილიყო მონასტრისათვის ჯვარის სახელის დარქმევის საფუძველი. როდის არის ბიბლიური ლოტის მიერ წმინდა ხის დარგვასთან დაკავშირებით ფრესკები შესრულებული ძნელი სათქმელია, თუმცა ამ საქმის დამკვეთმაც და შემსრულებელმაც იცოდნენ რომ აქ, ოდესღაც მონასტრის დაარსების საფუძველი სწორედ ბიბლიური ხის აღმოცენება უნდა ყოფილიყო. ჯვრის მონასტერში ძველი დროიდანვე აღინიშნებოდა დღესასწაული, რომელიც დაკავშირებული იყო წმინდა ხის

მოჭრასთან. როგორც თ. მგალობლიშვილი მიუთითებს, ჯვრის მონასტერში ამ დღესასწაულის აღნიშვნა დადასტურებულია XV საუკუნის მეორე ნახევრით დათარიღებულ კოლექტიური მოგზაურობის კრებულში, რომლის ავტორი, თუ შემდგენელი ნოე ბიაკონკო იყო. ეს დღესასწაული აღინიშნებოდა მონასტრის მთავარ ტაძარში ყოველწლიურად. პასექიდან მეორე კვირა დღეს გალობდნენ: „გაიხსენე". წყაროს მიხედვით, ამ დღეს ყველა წარმოშობის ქრისტიანები, ასევე იერუსალიმელი სარაცინები ამბობდნენ, რომ ამ დღეს მოიჭრა ბიბლიური ხე (მგალობლიშვილი 2004: 182). თ. მგალობლიშვილი ამ დღესასწაულს აიგივებს სხვადასხვა ქართულ ტექსტებში (ხანმეტი ლეციონარი V ს. იოანე ზოსიმე კალენდრის (X ს.) არქაული ფენა, *მოქცევაჲ ქართლისაჲ*, *ქართლის ცხოვრება*) მოხსენებულ დღესასწაულთან, რომლის დროსაც მეორე იერუსალიმში ანუ მცხეთაში წმინდა ჯვრის შესაქმნელად საკრალური ხის მოჭრას და მცხეთის მახლობლად ბორცვზე აღმართვას აღნიშნავდნენ. დასახელებული წყაროების მიხედვით, ეს დღესასწაული აღინიშნებოდა „აღვსების ზატიკის ზატიკს," ანუ აღდგომის შემდეგ მეორე კვირა დღეს, მოძრავი კალენდრით (მგალობლიშვილი 2004: 182). თ. მგალობლიშვილი ამ ორ დღესასწაულს, ვგულისხმობთ, XV საუკუნის მეორე ნახევრით დათარიღებულ წყაროში მოხსენიებულ წმ. ხის მოჭრის დღესასწაულს და ქართულ წყაროებში შემონახულ „აღვსების ზატიკისა ზატიკს", ერთმანეთთან აიგივებს და მიაჩნია, რომ ის იერუსალიმიდან უნდა შემოსულიყო საქართველოში (მგალობლიშვილი 2004: 183).

აღსანიშნავია, რომ ცხოველმყოფელი ხის მოჭრის გადმოცემის ქართულ სინამდვილეში ძველი დროიდანვე დამკვიდრების შესახებ ყურადღება გაამახვილა ზ. ავალიშვილმა. მისი აზრით, ქართველების მიერ მონასტრის აგებას და ქართული კოლონიის შექმნას ბიძგი მისცა გადმოცემამ, რომ სწორედ იმ ადგილზე იყო ამოსული ცხოველმყოფელი ხე, საიდანაც შემდეგ ჯვარი დაამზადეს. მკვლევარი წერს:

> მაგრამ ჩვენ ვერ შევჩერდებით აქ იმის გამოკვლევაზე, თუ რა მიზეზით ძველ ქართულ ნაწერებში მოქცევის შესახებ ჯვარს, აღმართებას, ძელი ცხოვრებისას ისეთი დიდი ადგილი უკავია. არც იმაზე, თუ როდის და როგორ შემუშავდნენ საქართველოში ცნობილი გადმოცემანი ქრისტეს ჯვარცმის ნივთიერ ნაშთთა შესახებ (კვართისა, „სამსჭუალთა", ე. ი ლურსმნების და თვით ჭეშმარიტი ძელისა). ამ მხრივ იერუსალიმის და სხვა წმინდა ადგილთა ტრადიციების გავლენა ღრმა უნდა ყოფილიყო. ქართველებმა კერძოდ იერუსალიმთან ადრე დაიჭირეს კავშირი. დაახლოებით ათასი წლის განმავლობაში მუშაობდნენ, მრავალი ძეგლიც დარჩათ მათი იქ მოღვაწეობისა. ქრისტეს ჯვარი, მისი საფლავი, გოლგოთა მათთვის თანდათან გახდა არა მარტო სარწმუნოების საგნად, არამედ ცხოვრების ასპარეზადაც. განთქმული ჯვარის მონასტერი იმ ხის ძირზე აშენებული ეგონათ, რომლიდან ქრისტეს ჯვარი იყო ამოჭრილი. და თვით ეს ადგილი, სადაც ეს ჯვარი იდგა, როდესაც იესო ივნო, მათ ხელში იყო. მთელი მათი იქ ცხოვრება ამგვარად ამ ჯვარის თქმულებაზე ყოფილა აშენებული. და თუმცა შენახული ცნობები, ნათქვამის დამახასიათებელი, უფრო გვიან ხანას ეკუთვნის, თვით ამ გრძნობათა და აზრთა ფესვები და პირველი ნასახები უეჭველად უფრო ძველია (ავალიშვილი 1989: 12-13).

როგორც ვხედავთ, ზ. ავალიშვილი ქართველთა მიერ ჯვრის მონასტრის აშენების მიზეზად სწორედ იმ ხის აღმოცენებას მიიჩნევს, საიდანაც წმ. ჯვარი შეიქმნა და მიუხედავად იმისა, რომ ამის შესახებ წერილობითი ცნობები შედარებით გვიანდელია, მკვლევრის აზრით, გადმოცემა გაცილებით ძველი დროისა უნდა იყოს, რასაც არამხოლოდ იერუსალიმში მცხოვრებ ქართველებზე ექნებოდა დიდი გავლენა, არამედ იმ დროის საქართველოზეც, რა დროსაც ქართველების მიერ ჯვრის მონასტრის აგებას ჩაეყარა საფუძველი. ეს გადმოცემა იერუსალიმის ქართული კოლონიის გავლენით მაშინვე გავრცელდებოდა ჩვენს ქვეყანაშიც და, შესაბამისად, წმინდა ხის მოჭრის აღსანიშნავი დღესასწაულიც

(მცირეოდენი განსხვავებით) დამკვიდრდა ქართულ სინამდვილეში. დღესასწაული დაკავშირებული იყო იმ ადგილთან, სადაც გადმოცემით ლოტმა დარგო სამი ხე, იმ ადგილთან, სადაც ერთ დროს ლოტის სამლოცველო იყო, იმ ადგილთან, სადაც ქართველებმა, სავარაუდოდ, მირიანის მეფობის დროს მოიპოვეს უფლებები,[5] ააგეს სალოცავი, ოდნავ მოგვიანებით კი დიდმა ქართველმა საეკლესიო მოღვაწემ-პეტრე იბერმა წმინდა ჯვარის სახელზე მონასტერი დააარსა. სწორედ აქედან გავრცელდა საქართველოში წმინდა ხის მოჭრის ფაქტთან დაკავშირებული დღესასწაული, რომელიც მცხეთაში აღინიშნებოდა. ამის გამოძახილი უნდა ყოფილიყო მეორე იერუსალიმში – მცხეთაში ჯვარის მონასტრის აგება, რომელსაც წმინდა მიწაზე ქართველთა მთავარი სასულიერო ცენტრის მეტოქიონის ფუნქცია უნდა ჰქონოდა. რაც შეეხება, იმ ფაქტს, რომ პეტრე იბერის ბიოგრაფებს არაფერი აქვთ ნათქვამი არც ლოტის და არც ამ ადგილის წმინდა ხესთან კავშირის შესახებ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ პეტრე, ქრისტიანული ეკლესიის ეს უდიდესი მოღვაწე, ცნობილი იყო, როგორც „მთელს მსოფლიოში სახელგანთქმული ადამიანი“, „ქრისტეს მოციქული,“ „დიდი“, „გამოჩენილი“ (ჩაჩანიძე 1974: 21). შესაძლოა, მისმა ბიოგრაფებმა განგებ გამოტოვეს ის ფაქტი, რომ პეტრეს მიერ დაარსებულ ჯვრის მონასტრის ადგილზე მანამდეც არსებობდა ლოტის სახელზე აგებული სამლოცველო, ამით უნდოდათ, რომ კიდევ უფრო მეტად წარმოეჩინათ წმინდა მამის განსაკუთრებული ღვაწლი და პეტრეს ღვთიური ხილვა, რაც რუფუსის გადმოცემით ტაძრის აგების საფუძველი გახდა (მამისთვალიშვილი 2014: 68).

ამრიგად, წმინდა მიწაზე ქართველების მიერ პირველი სალოცავის აგება იმ ადგილს უკავშირდება, სადაც ლოტის სამლოცველო (მღვიმე) იყო. გადმოცემა სწორედ აქ მიანიშნებდა წმინდა ხის დარგვას და შემდეგ მის მოჭრას, სწორედ ამიტომ შეიქმნა ჯვრის მონასტრის ადგილზე ლოტის სახელობის სამლოცველო, მოგვიანებით კი – ქართველთა მონასტერში ცხოველმყოფელი ხის აღმოცენების, გაზრდის და მოჭრის ამსახველი ფრესკები. წმინდა ხის აღმოცენების ლეგენდამ და ძელი ცხოველის ნაწილის არსებობამ (რომელიც პეტრე იბერმა დააბრძანა) განაპირობა მონასტრისთვის წმინდა ჯვარის სახელის დარქმევაც. ქართველთა ამ უდიდეს სასულიერო ცენტრის დამაარსებელს აქტიური კავშირი ჰქონდა ქართლის სამეფოსთან, ამას ადასტურებს იტალიელი არქეოლოგის, ვირჯილიო კორბოს მიერ 1946 წელს, იორდანეს უდაბნოში, კერძოდ, ბირ ელ-ყუტის მიდამოებში აღმოჩენილი ქართველთა მონასტრის წარწერები (ჩაჩანიძე 1974: 37).[6] შემთხვევით არ არის ჯვრის მონასტრის მთავარი დღესასწაულის გადატანა მცხეთაში და, ასევე, მცხეთის გვერდით ჯვარის მონასტრის მშენებლობა, რომელიც, სავარაუდოდ, როგორც ითქვა, იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტრის მეტოქიონი იყო.

შენიშვნები

1. ქართულ ისტორიოგრაფიაში აზრთა სხვადასხვაობაა იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტრის ამშენებლის შესახებ. ზოგიერთი მკვლევარი მონასტრის დამაარსებლად პროხორე შავშელს მიიჩნევს და მონასტრის ძირითადი ნაწილის დასრულების თარიღად 1038 წელს თვლის. (ჯაფარიძე 2018: 39-40) ე. მამისთვალიშვილის აზრით, წმინდა ჯვრის მონასტრის დაარსება V საუკუნის ქართველ სასულიერო მოღვაწის, პეტრე იბერის სახელს უკავშირდება. რაც შეეხება პროხორეს, ამის შესახებ მკვლევარი წერს: „ქართულ საისტორიო ლიტერატურაში მიღებულია და ევროპელმა მკვლევრებმაც გაიზიარეს, რომ წმ. ჯვრის მონასტერი XI საუკუნეში დააარსა შავშეთელმა საეკლესიო მოღვაწემ გიორგი-პროხორემ. მე კი, იმავე, საყოველთაოდ ცნობილ მასალაზე დაკვირვებით, იმ დასკვნამდე მივედი, რომ წმ. ჯვრის მონასტერი XI საუკუნის დასაწყისში ისევ არსებობდა, შეიძლება, ძლიერ დაკნინებული და საჭიროებდა გადაუდებელ რესტავრაცია-რეკონსტრუქციას. ძველი მონასტრის მოძღვარი და, შეიძლება, მისი განახლების დამწყები იყო გიორგი ჯვარელი, რომლის დიდი და ხანგრძლივი საქმე გააგრძელა და ბრწყინვალედ დაასრულა პროხორემ“ (მამისთვალიშვილი 2014: 97).

2 თ. ბაგრატიონის ცნობით, ცხოველმყოფელი ხე მაცხოვრის ჯვარცმამდე სოლომონის მიერ აგებულ ტაძარში ინახებოდა: „და ოდეს სოლომონმან აღაშენა ტაძარი იერუსალემისა, მაშინ ხე იგი მოჰკვეთეს სახმარებლად ტაძრისა და ვინაიდგან იქმნეს მრავალნი სასწაულნი მას ხესა ზედა; ამისთვის დაიდვა იგი ბრძანებითა სოლომონ ბრძნისათა ტაძარსა შინა სოლომანისსა, და ვიდრე ვნებამდე უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა იყო ხე იგი მუნ და ოდეს ეგულვებოდათ ჯვარსცმა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი ურიათა; მაშინ ხე იგი ქმნეს ჯუარად და მას ზედა ჯუარს-აცვეს უფალი ჩვენი იესო ქრისტე“ (ბაგრატიონი 1848: 275-276).

3 გ. ავალიშვილის ცნობით, იქ, სადაც ბიბლიური ხე იყო მოჭრილი, წმინდა ჯვრის მონასტერში ჩაუქრობლად ენთო ორი კანდელი. ამ გამორჩეულ ადგილზე დაბრძანებული ყოფილა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მოოქროვილი ხატი და ასევე ჯვარი, რომელშიც ჩატანებული იყო მოოქროვილი ძელი ჭეშმარიტის ნაწილი. ხატიც და ჯვარიც საქართველოდან იყო ჩამოტანილი და ის ქართველ სასულიერო პირს, არქიმანდრიტ ნიკიფორე აბაშიძეს შეუწირავს: „ხოლო საკურთხეველსა შინა წმიდისა ტრაპეზისა ქჳშე არს ადგილი ანუ ფოსო, რომელსაცა ზედა ლოთისა მიერ დარგული მუგუზი და სინანულისა ძლით მისისა ნედლ დიდ ხედ ქმნილი მოუჭრიესთ უღმრთოთა ურიათა ჯუარცმად სოფლისა მჴსნელისა. აქ ანთია სამარადოდ ორი კანდელი, ასუჱნია ხატი ყოვლად წმიდისა ღმრთისმშობლისა ოქროჲთა შემკობილი და მას ზედა დამოკიდებით მოდიდო ჯუარი ოქროჲსავე ძელჭეშმარიტიანი, ძჳრფასითა ქუჱბითა მოჭედილი. ორნივე ესე ხატ-ჯუარნი არიან შეწირვულ არხიმანდრიტისა ნიკიფორე აბაშიძისა მიერ და ქართულ მჴედრულისა ასოებით გარეშემოწერილნი“ (ავალიშვილი 1967: 214). ბიბლიური ხის მოჭრის ადგილს იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტერში, როგორც მივუთითებდით იხსენიებს თეიმურაზ ბატონიშვილი, თუმცა საქართველოდან ჩატანილი მოოქროვილი ხატის და ჯვრის შესახებ ის არაფერს ამბობს, სავარაუდოდ, ეს სიწმინდეები იმ დროისთვის დაკარგული იყო: „ხოლო ტრაპეზი ჯვარის მონასტრისა სდგას ძირსა ზედა მის ხისა, ლოთის მიერ დარგულისა და ძირი იგი ხისა მის აქამომდე ვიდრე მოდღეინდელად დღემდე იხილვების ქვეშე წმინდისა ტრაპეზისა“ (ბაგრატიონი 1848: 276).

4 პეტრე იბერის მიერ კონსტანტინოპოლიდან ძელიცხოველის ნაწილის წაღების შესახებ ზაქარია ქართველი წერს: „აღიხუნეს წმიდათა მათ (საუბარია პეტრეზე და მის მასწავლებელზე-იოანეზე-გ.ს.) ნაწილნი იგი წმიდათა მოწამეთანი და წმიდაჲ სახარებაჲ და ნაწილი ძელისა ცხოვრებისაჲ, და ვიწყვეთ სვლად“ (ქრესტომათია 1946: 262). იგივე ავტორი პეტრეს მიერ წმინდა ნაწილების, მათ შორის სახარებაში ჩატანებული წმინდა ჯვრის კონსტანტინოპოლიდან წაღების შესახებ წერს: „ორივემ (საუბარია პეტრეზე და მის მასწავლებელ იოანეზე-გ.ს.) თავიანთი მგზავრობა მოაწყვეს წმინდა მოწამეებთან ერთად, რომელნიც მათი მცველები და მძღოლები იყვნენ... ისინი ოქროს ყუთით ატარებდნენ მათ სათაყვანო ნეშტებს, მაგრამ გარდა ამისა, მათ თან ჰქონდათ მხოლოდ კიდევ იოანეს სახარების პატარა წიგნი, რომელშიაც ჩატანებული იყო წმინდა და სათაყვანებელი გამკურნებელი ხისტარის ერთი ნაწილი, რომლის შემწეობითაც ისინი დაცულნი იყვნენ... იმ ნაწილს მგზავრობის დროს განუწყვეტლივ მთელი კვირის განმავლობაში ზეთი სდიოდა, ისიც იმდენი, რომ ისინი თავიანთი ხელებით იღებდნენ ამ ზეთს და იცხებდნენ სახესა და სხეულზე, და მაინც კიდევ ბევრი იღვრებოდა“ (ქრესტომათია 1946: 262).

5 თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობით, ადგილი, სადაც შემდგომში წმინდა ჯვრის მონასტერი აშენდა, მირიან მეფეს ბიზანტიის იმპარატორმა კონსტანტინემ გადასცა. ეს „ბერძენთა საეკლესიო მოთხრობის“ თანახმად ბიბლიური ხის ადგილი იყო. წმინდა ჯვრის მონასტრის მშენებლობა სწორედ მირიანს დაუწყია: „მირიანის მეფის ჟამსა დაწყებულა იერუსალემს ქართველთ ჯვარის მონასტერი, პირველად მცირე ეკკლესია აშენებულა და შემდგომითი შემდგომად განუდიდებიათ საქართველოს მეფეთა და განუშვენებიესთ და განუმდიდრებიესთ ფრიად“ (ბაგრატიონი 1848: 276).

6 წარწერებში, როგორც ცნობილია, მოხსენიებულნი არიან ქართლის სამეფო ოჯახის წევრები, მათ შორის, პეტრე იბერის პაპა, IV საუკუნის ქართლის მეფე ბაკური, ასევე პეტრეს მამა ბუზმირი, რაც ცხადყოფს წმინდა მიწასთან ქართლის სამეფო კარის მჭიდრო კონტაქტს. მცხეთაში არსებული ტოპონიმები, „ანტიოქია“ „ბეთლემი“, „გეთსიმანია“, ქართლის სამეფო ცენტრის მეორე იერუსალიმად მიჩნევის დამადასტურებელია.

დამოწმებანი

ავალიშვილი 1989: ზ. ავალიშვილი. *ჯვაროსანთა დროიდან.* თბილისი.

ავალიშვილი 1967: გ. ავალიშვილი. *მგზავრობა თბილისიდან იერუსალიმამდე.* ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ე. მეტრეველმა. თბილისი.

ბაგრატიონი 1848: თ. ბაგრატიონი. *ისტორია დაწყებითგან ივერიისა, ესე იგი გეორგიისა, რომელ არს სრულიად საქართველოსა.* სანკტ-პეტერბურგი.

ვორაგინი 1931ა: *The Golden Legend or Lives of the Saints.* Compiled by Jacobus de Voragine, Archbishop of Genoa, 1275 First Edition Published 1470. Englished by William Caxton, First Edition 1483. Vol. I. From the Temple Classics Edited by F.S. Ellis. First issue of this Edition, 1900 Reprinted 1922, 1931. Retrieved from https://sourcebooks.fordham.edu/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume1.asp#Adam (ნანახია: 10.09.2025).

ვორაგინი 1931ბ: *The Golden Legend or Lives of The Saint*. Compiled by Jacobus de Voragine, Archbishop of Genoa, 1275 First Edition Published 1470 Englished by William Caxton, First Edition 1483. Vol. V, From the Temple Classics Edited by F.S. Ellis. First issue of this Edition1900 Reprinted 1922, 1931 https://sourcebooks.fordham.edu/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume5.asp.

იღუმენი დანიელი 1995: Житие и хожение Даниила, игумена русской земли. *Путешествия в Святую Землю: Записки русских паломников и путешественников.* Москва. https://www.vostlit.info/Texts/rus17/Daniil_igumen/text1.phtml?id=10314 (ნანახია: 13.09.2025).

კონჭოშვილი 1901: პ. კონჭოშვილი. *მოგზაურობა წმ. ქალაქს იურესალიმსა და წმ. ათონის მთაზედ.* თბილისი.

კრებული 1885: Путешествие Зевульфа в Святую Землю (1102-1103 гг.). *Православный Палестинский сборник.* Вып. 9. СПб.

მამისთვალიშვილი 2014: ე. მამისთვალიშვილი. *იერუსალიმის წმინდა ჯვრის მონასტერი.* თბილისი.

მგალობლიშვილი 2003: თ. მგალობლიშვილი. ჯვრის მონასტერი. *ჰუმანიტარული მეცნიერებათა ჟურნალი "ACADEMIA".* ტ. 5. ვებგვერდი: https://www.amsi.ge/academia/05/A5-4.pdf; (ნანახია: 13.09.2025).

მგალობლიშვილი 2004: თ. მგალობლიშვილი. იერუსალიმის წმ. ჯვრის მონასტერი (ლეგენდები და სინამდვილე). კრებულში: *ქრისტიანობის ოცი საუკუნე საქართველოში.* თბილისი.

ტიმოთე, მთავარ-ეპისკოპოსი 1852: *მოხილვა წმინდათა და სხუათა აღმოსავლეთისა ადგილთა ტიმოთესაგან ქართლისა მთავარ-ეპისკოპოსისა.* ტფილისი.

ტობლერი 1854: *Dr. Titus Toblers zwei Bucher Topographie von Jerusalem und seinen Umgebungen (in German).* Vol. 2. Berlin.

ქრესტომათია 1946: *ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია.* I. ს. ყუბანეიშვილის რედაქციით, თბილისი.

ქსე 1987: *ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია.* ტ. 11. თბილისი.

ჩაჩანიძე 1974: ვ. ჩაჩანიძე. *პეტრე იბერი და ქართული მონასტრის არქეოლოგიური გათხრები იერუსალიმში.* თბილისი.

ჯაფარიძე 2018: გ. ჯაფარიძე. *ქართველთა სავანეები და სამონასტრო თემი წმინდა მიწაზე XI-XVIII საუკუნეებში.* თბილისი.

ჰერზოგი 1969: S. Herzog. Gossart, Italy, and the National Gallery's Saint Jerome Penitent. *Report and Studies in the History of Art,* 3, 58-73. http://www.jstor.org/stable/42618036 (ნანახია: 09.09.2025).

TRADITIONS CONCERNING THE LIFE-GIVING CROSS OF THE SAVIOR AND THE GEORGIAN REALITY

Giorgi Sosiashvili
Gori State University
giorgisosiashvili@gmail.com

Numerous legends surround the sacred tree upon which the Savior of humanity, the incarnate Jesus Christ, was crucified—an association that is far from coincidental. With the spread of Christianity, this sanctified tree became an object of profound reverence among the faithful, and numerous miracles came to be attributed to it by the followers of the crucified Christ.

In our view, the celebration commemorating the cutting of the sacred tree assumed a somewhat distinct form within the Georgian cultural and religious context. The holiday became associated with the site where, according to legend, Lot planted three trees, as well as with the location where Lot's chapel once stood. This same site was believed to be the place where, supposedly during the reign of King Mirian, the Georgian people were granted certain religious rights, constructed a shrine, and, somewhat later, where the prominent ecclesiastical figure Petre the Iberian founded a monastery dedicated to the Holy Cross. It was from this sacred locus that the tradition of celebrating the cutting of the divine tree is thought to have spread throughout Georgia, particularly taking root in Mtskheta. This tradition likely found further expression in the construction of the Monastery of the Cross in Mtskheta – often referred to as the Second Jerusalem—which was intended to serve as a metochion (subsidiary monastery) of the principal Georgian spiritual center in the Holy Land. As for the omission by Petre the Iberian's biographers of any mention of Lot or the site's connection to the sacred tree, it is plausible that this was a deliberate choice. It is possible that a chapel dedicated to Lot had already existed on the site where Petre later established the Monastery of the Cross. By omitting this detail, the biographers may have sought to emphasize Petre's singular spiritual insight and divine vision – an experience that, according to Rufus, served as the foundation for the construction of the monastery.

Thus, the construction of the first Georgian shrine in the Holy Land is traditionally associated with the site of the Lot Chapel (or cave). According to legend, this was the very place where the sacred tree was planted and later felled, which explains why the Lot Chapel was established on the site where the Jvari Monastery would later stand. In time, the Georgian monastery came to feature frescoes depicting the miraculous appearance, growth, and felling of the life-giving tree. The legend concerning the sacred tree's origin, as preserved and promoted by Georgian clergy serving in the Holy Land – along with the presence of a relic believed to be a living fragment of the True Cross – contributed to the monastery being dedicated to the Holy Cross. This major Georgian spiritual center maintained strong ties with the Kingdom of Kartli. It is therefore no coincidence that the principal feast day of the Jvari Monastery was eventually transferred to Mtskheta, and that the Monastery of the Cross near Mtskheta was constructed – allegedly as a metochion (subsidiary monastery) of the Holy Cross Monastery in Jerusalem.